

Research Paper

Early Wittgenstein and Placing God and Religion in the Mystical Realm

Payam Jahandar Lashaki¹, Abdurrazzaq Hesamifar²

¹ MA Student of Philosophy of Religion at Imam Khomeini International University (IKIU), Qazvin, Iran

² Professor of Philosophy Department at Imam Khomeini International University (IKIU), Faculty of Literature and Humanity, Philosophy Department., Qazvin, Iran. ahesamifar@hum.ikiu.ac.ir

[10.22080/jre.2023.23840.1159](https://doi.org/10.22080/jre.2023.23840.1159)**Received:**

June 30, 2022

Accepted:

February 12, 2023

Available online:

March 15, 2023

Keywords:

picture theory of meaning, transcendent fact/God, religion, sayable thing, showable thing, mystical realm, silence.

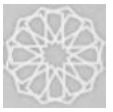
Abstract

In the first period of his intellectual development and by proposing the picture theory of meaning in which he agrees with Bertrand Russell, Wittgenstein tried to define boundaries of meaningful propositions and the boundary between what is sayable and what is not. By proposing this theory, he says that the propositions which include categories like the transcendent fact/God, religion and of course the other normative things, though the logical form can be regarded in them, but they do not have cognitive function. By passing through the boundaries of language, these propositions do not include any meaning and they are regarded as nonsensical and deformed propositions. But this was not the end of his way. After that he took step from the realm of silence toward the realm of mystic and called the transcendent fact/God and religion mystical facts. Relying on Wittgenstein's early works and the works of the period of transition this article will assess and analyze his view on the transcendent fact/God and religion and the ideas of his commentaries on this regard.

*Corresponding Author: Payam Jahandar Lashaki

Address: MA Student of Philosophy of Religion at Imam Khomeini International University (IKIU), Qazvin, Iran

Email: payam.jahandar.lashaki@gmail.com

Extended abstract

1. Introduction

The center of gravity of Wittgenstein's philosophical system can be viewed as his analysis of language in both the first and second periods of his intellectual transformation, which led to two different philosophical systems, and this can be seen mainly in the *Tractatus Logico-Philosophicus* known as *Tractatus*, which was the result of his thoughts in the first period of his philosophical life. Wittgenstein's ideas have played a significant role in general in the path of analytical philosophy and specifically in the refinement of propositions in philosophy; because by determining the limits and gaps of the borders that can be expressed in the form of meaningful statements, he opened a window to show things beyond experience and transcendence in the form of things to show, which as a result led him to the mystical area of these things and invitation to silence about it. The place of the transcendent matter/God and religion in the field of the mysterious fact realm in Wittgenstein's thought was in the aura of ambiguity and it is a subject that has not been dealt with as it should and perhaps has not been dealt with from innovative perspectives; therefore, by analyzing and examining the works of Wittgenstein's early period and transitional period, as well as examining the opinions of some commentators of his works, this study will reveal how the analysis of language in early Wittgenstein's thought leads us to the realm of mystery, which is the home of the transcendent matter/God, religion and other matters of value and basically why the mysterious area is based on the analysis of language. In addition, an effort is made to reveal the necessity of the mystical realm within the analysis of language to examine the call for

silence regarding the above process and show that the call for silence in this regard is not only the end of Wittgenstein's early thoughts but also the beginning of a new path in the early period of his intellectual life.

2. Research Method

The method of this research, like most philosophical studies, is analytical, and the attempt is to achieve the desired result by analyzing the works of Wittgenstein's early period and transitional period, as well as examining the works of his commentators.

3. Research Findings

In this research, it was found out that Wittgenstein made a distinction between things that can be said and things that can be shown, based on which metaphysical propositions are classified as unsayable things due to the lack of reference to the image in the world, and it can only be shown that no signification can be found in them. As a result, it is placed in the realm of mystery, and silence is his only suggestion to cross the boundaries of language.

4. Conclusion

Since, according to Wittgenstein, empirical sciences leave the basic problems of human life completely untouched, it may be understood that the mysterious realm is an eternal facet of this world. This means that the transcendent matter/God and religion can be understood in the sphere of emotions and feelings, and because of their asymmetry with any real thing, any knowledge acquisition about them is ruled out. In another way, it doesn't seem that the non-revealing of the transcendent fact/God in the world is due to his indifference to the world or reasons of this kind; because basically, making a being, who is determined in the realm of

transcendence and a kind of paralinguistic, evident in the world of facts is completely pointless. And since, in Wittgenstein's opinion, silence is considered the linguistic limit of logic, it can be seen that metaphysical propositions refer to a reality that cannot be contained in words.

Funding

There is no funding support.

Authors' contribution

Payam Jahandar Lashaki, the corresponding author, and Dr. Abdul Razzaq Hosami

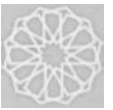
Far have collaborated in writing this article. The corresponding author takes responsibility for this article.

Conflict of interest

The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

The authors appreciate all the scientific consultants in this article.

References

Witginishāyn, L. (2018). *Risālih-i Mantiqi Falsafi*. (Tractatus Logico-Philosophicus). translated by Sūrūsh Dabbāgh (3rd ed.). Tehran. Hirmis. [In Persian].

Witginishāyn, L. (2005). *Bargih-hā*. (Zettell). Translated by Hosseini, M. Tehran: Hirmis. [In Persian].

Wittgenstein, L. (1961). *Notebooks* (pp.1914-1916). Translated by Anscombe, G. E. M. New York and Evanston: Harper & Row, Publishers.

علمی

ویتگنشتاین اول و تقرر خدا و دین در ساحت امر رازآمیز

پیام جهاندار لاشکی^{۱*}، عبدالرزاق حسامی فر^۲

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد فلسفه دین، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی، قزوین، ایران
^۲ استاد گروه فلسفه دانشگاه بین‌المللی امام خمینی، قزوین، ایران.

[10.22080/jre.2023.23840.1159](https://doi.org/10.22080/jre.2023.23840.1159)

چکیده

لودویگ ویتگنشتاین در دوره اول تحوّل فکری خود با طرح نظریه تصویری معنا که در آن با برتراند راسل هم‌رأی بود، تلاش نمود تا کرانه‌های گزاره‌های معنادار و مرز میان گفتنی‌ها و ناگفتنی‌ها را هویدا سازد. وی با طرح نظریه فوق، بیان داشت که گزاره‌های متضمّن مقولاتی همچون امر برتر/خدا، دین و البته سایر امور هنجاری، اگرچه می‌توان صورت منطقی را در آنها رعایت نمود، لیکن نقش شناختی ندارند. این گزاره‌ها با فراروی از مرزهای زبان، معنایی محصل را افاده نکرده و چونان گزاره‌های مهمل و بدساخت تلقی می‌شوند. اما این پایان راه نبود، او در ادامه از ساحت سکوت به سوی ساحت رازآمیز قدم پیش می‌نهد و مقولات امر برتر/خدا و دین را رازآمیز می‌خواند. در این مقاله با تکیه بر آثار اولیه و آثار دوره انتقالی ویتگنشتاین، به بررسی و تحلیل نظر او در باب امر برتر/خدا و دین و نظر مفسران او در این زمینه خواهیم پرداخت.

تاریخ دریافت:

۹ تیر ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش:

۲۳ بهمن ۱۴۰۱

تاریخ انتشار:

۲۴ اسفند ۱۴۰۱

کلیدواژه‌ها:

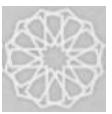
نظریه تصویری معنا، امر برتر/خدا، دین، امر گفتنی، امر نشان دادنی، ساحت رازآمیز، سکوت.

* نویسنده مسئول: پیام جهاندار لاشکی

آدرس: دانشجوی کارشناسی ارشد فلسفه دین، دانشگاه

بین‌المللی امام خمینی، قزوین، ایران

ایمیل: payam.jahandar.lashaki@gmail.com

۱ مقدمه:

مرکز ثقل دستگاه فلسفی ویتگنشتاین را می‌توان در هر دو دوره اول و دوم تحول فکری‌اش که به دو نظام فلسفی متمایز از یکدیگر منتهی شد، تحلیل وی از زبان دانست و این امر را می‌توان به‌طور عمده در رساله منطقی-فلسفی (-Tractatus Logico-Philosophicus) موسوم به تراکتاتوس که برآیند اندیشه‌های وی در دوره اول حیات فلسفی‌اش بوده، یافت. اندیشه‌های ویتگنشتاین اول نقش بسزایی به شکل عام در مسیر فلسفه تحلیلی و به شکل خاص در پالایش گزاره‌ها در فلسفه ایفا نموده است؛ چرا که وی با تعیین حدود و ثغور کرانه‌ها در قالب گزاره‌های معنادار، دریچه‌ای برای نمایاندن امور ورای تجربه و متعالی (transcendent) به شکل امر نشان دادنی گشود که نتیجتاً وی را به ساحت رازوار (mystical realm) این امور و دعوت به سکوت (silence) در باب آن سوق داد. از سویی با توجه به اینکه جایگاه امر برتر/خدا و دین در ساحت امر رازآمیز در اندیشه ویتگنشتاین اول در هاله ابهام قرار داشته و موضوعی است که آن‌چنان که باید و شاید به آن از منظرهایی بدیع پرداخته نشده، موجبات این امر را فراهم نمود تا در این مجال، با تحلیل و بررسی آثار دوره نخست و دوره گذار ویتگنشتاین و همچنین تفحص در آراء برخی از مفسرین آثارش، آشکار سازیم که به چه نحو تحلیل زبان در اندیشه ویتگنشتاین اول ما را به ساحت رازوارگی که منزلگاه امر برتر/خدا، دین و سایر امور ارزش‌گذارانه است گسیل داده و اساساً به چه جهت ساحت رازآمیز مبتنی بر واکاوی زبان است. به‌علاوه کوشش بر این است تا با آشکار نمودن ضرورت و لزوم ساحت رازوار از دل تحلیل زبان، فراخوان سکوت در باب فرآیند صدراالاشاره را مورد مذاقه قرار داده و نمایان سازیم که به چه نحو فراخوان سکوت دراینباره پایان راه اندیشه‌های ویتگنشتاین اول نمی‌باشد.

۲ بسط نظریه تصویری معنا/زبان:

بنا بر نظریه تصویری معنا (picture theory of meaning) که از آن با عنوان نظریه تصویری زبان (picture theory of language) نیز یاد می‌شود، دغدغه ویتگنشتاین در مسأله ربط و نسبت بین زبان و جهان را می‌توان به‌نوعی تحمیل لوازم و نکات منطقی بر جهان دانست و دعوی وی دراین‌باره را می‌توان چنین دریافت که گزاره، از آنجا که بازگوکننده و راوی وضعیتی در عالم است، به‌منزله یک تصویر است. بدین معنا که در نگاه او تصویر، قسم یا مدلی از واقعیت (reality) یا بودش تلقی می‌شود. (ویتگنشتاین، ۲۰۱۸: ص ۳۲) بدین معنا که تناظری یک‌به‌یک میان زبان و جهان جاری و ساری است. به‌عبارت دیگر، به تصویر کشیدن امور واقع در عالم که وضعیت‌های امور ممکن (possible states of affairs) را شکل می‌دهد، به‌واسطه زبان که در درون خود ماهیتی گزاره‌ای (propositional) دارد، صورت می‌پذیرد. باید خاطر نشان کرد که اهمیت زبان همان‌طور که ویتگنشتاین در پروژه فکری خود در دوره اول حیات فکری‌اش بیان می‌کند بحثی درهم‌آمیخته و عجیب برای ماست تا آنجا که وی انسان را تخته‌بند در چالش‌ها و کشمکش‌های زبانی معرفی می‌نماید. (ویتگنشتاین: ۲۰۱۶، ص ۳۴) نورمن مالکوم در تبیین نظریه تصویری معنا بر این عقیده است که مادامی که اندیشه‌ای در قالب یک گزاره بیان می‌شود فحوای این اندیشه در درون گزاره مذکور اندیشیدنی می‌شود. (مالکوم، ۲۰۱۶: ص ۵۳) از منظر فوق تفسیر مالکوم مشعر بر آن است که ویتگنشتاین برای گزاره، شأن و منزلتی به‌مثابه یک تصویر قائل بوده که در این صورت، ابژه‌ها (objects) قرینه‌ای برای جمله لحاظ می‌گردند. چرا که تصویر بر یک هم‌ریختی با زبان استوار گشته و نظریه تصویری معنا مبین نوعی همسانی و ارتباط میان اسم و ابژه است.

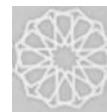

۳ وضع امور ممکن در عالم

کانت بر این عقیده بود که اُبژه در همه زمان‌ها حضوری همواره پایدار و مستدام دارد؛ در جهتی عکس اما در *تراکتاتوس*، می‌توان پنداشت که اُبژه، جزو وضع امور ممکن در عالم است و در فضایی از عالم ممکن حضور دارد. (Proops, 2011: p.212) زیرا ویتگنشتاین بر آن است تا آشکار سازد که میان ساختار اُبژه و گزاره ردپایی از ضرورتِ تقارن و همخوانی وجود دارد. کوشش او در *تراکتاتوس* بیان این نکته محوری‌ست که وضعیت یک شیء که گزاره در شُرْف نمایش آن است، می‌بایست با خود گزاره در جریانی همسو و هم‌جهت باشد. (ویتگنشتاین، ۲۰۱۸: ص ۵۰) آنچه که پیش‌تر، فرگه از آن با عنوان «هماهنگی ساختمان صوری زبان و جهان» (موحد، ۲۰۱۳: ص ۴۲) یاد نمود؛ زیرا وی بر آن بود که در نهاد زبان این پتانسیل که بتوان به‌واسطه آن سراغی از نهاد منطقی عالم گرفت؛ یافت می‌شود. (همان، ص ۴۱) بدین نحو ویتگنشتاین تحت‌تأثیر فرگه بر نسبت‌مندی میان وضع امور در جهان خارج سخن به میان آورده که از آن با عنوان نوعی کل‌گرایی هستی‌شناختی (holistical ontology) یاد می‌شود. بدین معنا که آنچه قوام‌بخش جهان پیرامون است تنها و تنها امر نسبت‌مند (relational) است، از این قرار که نوعی نسبت‌مندی و پیوستار در جهان پیرامون برقرار بوده که بر نسبت‌مندی با زبان استوار است. (ویتگنشتاین، ۲۰۱۸: صص ۱۵۱-۱۵۵) هرچند که این پیش‌فرض هستی‌شناسانه در *تراکتاتوس* را می‌توان بازتابی از تأثیر فرگه بر ویتگنشتاین دانست، بر طبق این پیش‌فرض هستی‌شناختی، امور واقع واجد سرشت و ماهیتی پیوستاری و منسجم هستند و بدین جهت است که می‌توان ردپایی از یک کل‌گرایی هستی‌شناختی در عالم را در رساله فوق‌پی‌جویی نمود. به بیان دیگر با توجه به ربط و نسبت امور واقع در عالم در هیئت یک ساختار کلی منسجم که خصیصه این جهان برشمرده می‌شود، می‌توان حصول این امور واقعی را در عالم خارج ردیابی نمود. دیوید شوآرز نیز هستی‌شناسی ویتگنشتاین را

بدین‌سان از نظر ویتگنشتاین، ما نه مستقیماً با امور، بل با حقایق بیان‌شده در گزاره‌ها سروکار داریم و جهان، به شکلی تام و تمام، متشکل از امور واقع است و این تنها گزاره‌ها هستند که متضمن معنا بوده و فقط در پیوند با یک گزاره، اسم معنا می‌یابد. (Stiver, 1996: p.37) از این منظر، چیزی که در تصویر رخ می‌دهد، بایسته است تا در مصوّر نیز رخ بنماید؛ چرا که اساساً زبان-جهان-اندیشه در تناظر و همبستگی‌ای توأمان با یکدیگر بوده و بر صورتی منطقی (logical form) مبتنی‌اند. هرچند مفسرانی همچون نورمن مالکم نظریه تصویری را مخدوش و فاقد معنای محصل بر می‌شمرند چرا که از نظر مالکوم بسیاری از گزاره‌های موجود در زبان متداول ما نمی‌توانند تصویری از آنچه که در حال وصف آن است باشند. (مالکوم، ۲۰۱۶: ص ۵۹) یعنی می‌توان گزاره‌هایی به دست داد که میان گزاره و آنچه که اتفاق افتاده همگنی و مشابهتی وجود نداشته باشد.

اما در اینجا پرسشی مطرح می‌شود و آن اینکه چگونه تصویر با واقعیتی که نشان می‌دهد ارتباط دارد؟ ویتگنشتاین ارتباط میان مؤلفه‌های تصویر را ساختار تصویر و امکان وجود چنین ساختار تصویری‌ای را صورت تصویر بیان می‌دارد. بدین نحو است که به‌واسطه «صورت تصویر، تصاویر با واقعیت تلاقی پیدا می‌کنند.» (Kenny, 2006;) (p.46) که تفسیر آنتونی کنی در این باب را می‌توان دالّ بر این امر دانست که تقارن، امری بسیار اساسی و بایسته بوده که فی‌مابین تصویر و مصوّر در جریان است. به دیگر سخن وجه اشتراک و همسویی میان تصویر و مصوّر امری است حیاتی و ضروری؛ که فردریش هلستر از آن با عنوان دارا بودن حداقل صورت منطقی هر تصویر با اُبژه یاد می‌کند. (Hulster, 2015: p.47) و البته این سخن نیز از نوعی ضرورت و پیوستار به شکلی مشترک در میان عناصر و مؤلفه‌های تصویر و اُبژه خبر می‌دهد.

در نظر داشت که از نظرگاه ویتگنشتاین پیوستار فی‌مابین زبان و جهان در سطحی اتمی تقرر داشته «جایی که نشانه‌های کاملاً ساده نسبت به یکدیگر در گزاره‌های بنیادین به‌گونه‌ای آرایش می‌یابند که منعکس‌کننده شکل منطقی واقعیات بنیادین است.» (Frankl, 1984: p.120) یک گزاره بنیادین، تقسیم‌پذیر به جزء کوچک‌تر از خود نیست و ویتگنشتاین بر آن است که میان تصویر و واقعیات باید شکلی از بازنمایی و به تصویر کشندگی در جریان باشد چیزی که هلستر آن را به شکل قاعده «مناسبات موجود در تصویر، بازتاب مناسبات موجود در واقعیات» (Hulster, 2015: p.47) بیان می‌کند. به نحو فوق در گزاره‌های بنیادین ویتگنشتاین، می‌توان ردّ پای الزام و بایستگی معناشناختی‌ای را برخلاف اتمیسم منطقی برتراند راسل که الزامی شناخت‌شناسانه را می‌جست؛ ردیابی نمود.

۵ در باب گزاره‌های معنادار، بی‌معنا و مهمل:

ویتگنشتاین اول برای بیان نسبت‌مندی میان اسم و اُبژه، اصطلاح صورت منطقی را برمی‌گزیند. صورت منطقی بیانگر و بازنمود رابطه میان اسم و اُبژه است. در نتیجه، رابطه اسم و اُبژه از سنخ دال (دلالت‌کننده) و مدلول (دلالت شده) است. (ویتگنشتاین، ۲۰۱۸: ص ۳۸) بدین معنا که با بیان امری دلالت‌کننده، همانند یک اسم می‌توان معنا و مفهومی همچون اُبژه که یک نشانه را تداعی می‌کند دریافت. صورت منطقی به‌قدری برای ویتگنشتاین اهمیت دارد که اذعان می‌کند، قالب و بنیان گزاره‌های موجود در زبان و همچنین امور واقع عالم، دارای صورتی منطقی هستند. (Frankl, 1984: p.119) که از این سخن می‌توان مطابقت گزاره‌های زبانی و امور واقع موجود در عالم با صورت‌های منطقی را نتیجه گرفت. صورت منطقی موجود در یک گزاره و کشف ماهیت آن به‌واسطه تصویر رخ می‌دهد و معناداری آن را ممکن می‌کند. (Lozev & Bakalova eds, 2020: p.59) آنتونی کینی نیز در

مبتنی بر دو مؤلفه ماهیت عالم واقع و ممکنات این عالم می‌داند. بدین معنا که عالم واقع پیکره ایست که مشتمل بر اشیاء این عالم بوده (Schwarz, 1968: p.3) و ممکنات این عالم که بحث در باب صورت این اشیاء است. (Ibid: p18) چیزی که ویتگنشتاین آن را «امکان واقع شدن شیء در وضعیت‌های امور» (ویتگنشتاین، ۲۰۱۸: ص ۳۰) می‌نامد. در نتیجه همه چیز در این عالم نهادی نسبت‌مند داشته و چیزی مستقل از یکدیگر وجود ندارد. بدین معنا بین امور واقع و وضعیت‌های امور، پیوندی ناگسستنی برقرار است.

۴ گزاره‌های بنیادین:

از نظرگاه ویتگنشتاین، یک گزاره تنها در باب امور بنیادین و اولیه و فی‌الواقع در شکل اتمی خود، توانایی بازگفت امور واقع در عالم را دارد که او از این فقره با عنوان گزاره‌های بنیادین (elementary proposition) یاد می‌کند. این گزاره‌ها به لحاظ منطقی از نوعی استقلال نسبت به یکدیگر برخوردار بوده و درباره امور واقع خبر می‌دهند. بدین معنا که صدق و کذب هر گزاره بنیادین، دلالتی بر دیگر گزاره‌های بنیادین ندارد. بدین‌سان تنها گزاره‌های بنیادین هستند که اخباری در باب امور واقع عالم به دست داده و محتوی اسم هستند. (Hulster, 2015: p.20) پیتر هکر نیز در این باب بیان می‌دارد که: «گزاره بنیادین عبارت است از الحاق نام‌ها مطابق نحو منطقی که چیزی را نام نمی‌برد، بلکه می‌گوید اشیاء چنین و چنان هستند و اجزای حالات بنیادین امور از نظر متافیزیکی ساده، غیرقابل تجزیه و اجزای واقعیات هستند.» (Hacker, 1996: p.30) همان‌گونه که فرگه معتقد بود اندیشه، ماهیت گزاره‌ای دارد، یعنی مادامی‌که راجع به عالم می‌اندیشید به نحو گزاره‌ای می‌اندیشید. ویتگنشتاین اول نیز می‌کوشد تا این ایده را با نظریه تصویری خود هماهنگ سازد. به دیگر سخن، بین آنچه به‌صورت گزاره‌ای تعقل شده و امور واقعی که صورت عقلانی آن همین گزاره تعقل شده است، همگنی و تناظری موجود است. این نکته را نیز باید

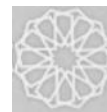

حاکمی از آن است که اگر گزاره‌ای دارای ساختار و چیدمان منطقی صحیحی بوده و اصطلاحاً درست‌ساخت (well form) باشد و ناظر بر وضع امور ممکن در عالم باشد؛ نتیجتاً تصویری را نیز به نمایش می‌گذارد که این امر منتج به گزاره‌ای معنادار می‌شود که مقوم آن چیزی جز تصویرگری نخواهد بود. بدین معنا می‌توان دریافت که گزاره خودکار روی میز است، مشعر بر نمایش تصویری در عالم واقع بوده و این همان چیزی است که ویتگنشتاین آن را جلوه موقیعت یک تصویر در فضای منطقی دانسته و آن را طرحی از یک واقعیت تلقی می‌نماید. (ویتگنشتاین، ۲۰۱۸: ص ۳۲)

دسته‌ای دیگر از گزاره‌ها گزاره‌های بی‌معنا (senseless) هستند که بیانی همان‌گویانه دارند (tautologic) همچون گزاره‌های منطقی و ریاضیات. این‌گونه گزاره‌ها «از نظر منطقی کاملاً بی‌طرف هستند.» (Wittgenstein, 1961: p.8) به دیگر سخن گزاره‌های منطقی را نمی‌توان با رجوع به عالم خارج یافت چرا که این دست از گزاره‌ها وضع امور ممکن را در عالم بازیابی و بازنمایی نموده و تصویری را در فضای منطقی عرضه نکرده و به نمایش نمی‌گذارند و در نهایت امر به اصول موضوعه‌مان چیزی اضافه نمی‌کنند و در نهایت جزو دسته گزاره‌های تحلیلی-پیشینی (analytical) (apriori) به حساب می‌آیند. از این رو ویتگنشتاین گزاره‌های منطقی را فاقد موضوع دانسته و آنها را تنها نشان‌دهنده داریست‌های این جهان توصیف می‌کند. بدین جهت که گزاره‌های منطقی با اشیاء موجود در عالم مطابقت ندارند. (Stiver, 1996: p.40) گزاره‌های تحلیلی، هیچ اخباری در باب عالم خارج نمی‌دهند و فاقد معنا هستند. بدین سبب ممکن است چیزی بر زبان جاری باشد که در عالم خارج نتوان از آن سراغ گرفت. با توجه به استعلایی بودن منطقی از نگاه ویتگنشتاین، الیزابت آنسکوم بر این نظر است که این استعلایی بودن منطقی، دال بر بازگفت حقایقی از سنخ ساحت متعالی نیست، بل گزاره‌های منطقی، تنها راوی امور بیان‌کردنی‌ست که

این باب معترف است که از نظرگاه ویتگنشتاین، زبان، تصویری منطقی از جهان به ما ارائه می‌دهد، یعنی واقعیت‌ها و روابط آنها به‌طور منطقی توسط زبان نشان داده می‌شود. بدین نحو که تصویر می‌تواند امکانی در جهان را برایمان به نمایش بگذارد. (Kenny, 2006: p.45) این صورت منطقی واقعیت، هر آنچه هست هیئتی است از خصایص واقعیت که خصوصیات عالم را در برمی‌گیرد و در کرانه گفتنی‌ها (sayables) و اندیشیدنی‌ها جای نگرفته و تنها قابل اشاره و نشان‌دانی (showable) است که برخی مفسران همچون کورا دایموند آن را صورت منطقی واقعیت (logical form of reality) تلقی می‌کنند. به دیگر سخن، آشکارسازی الگوهای واقعیت به‌واسطه الگوهای زبانی رخ می‌دهد چرا که سنگ بنای زبان بر بستر واقعیت استقرار یافته است. (Ottuh & Idjakpo, 2020: p.167) بدین‌معناست که ویتگنشتاین گزاره را «تصویری از یک وضعیت (موقیعت) است، فقط در حدی که منطقیاً بیان شده باشد.» (Wittgenstein, 1961: p.8) دانسته است.

آنچه ویتگنشتاین در باب نسبت‌مندی گزاره‌ها، وضعیت امور و تصویرگری بیان می‌کند چنین است که از نظرگاه وی اساساً کاربست گزاره‌ها در آشکارسازی وضع امور خلاصه می‌شود؛ چیزی که وی آن را «جمله به‌منزله تصویر» (ویتگنشتاین، ۲۰۰۵: ص ۷۱) معرفی می‌کند. پس قسمی از گزاره‌ها که در تراکتاتوس به بحث گذاشته می‌شود گزاره‌های معنادار (sensefull) است که از یک وضع اموری در عالم خارج خبر می‌دهد. البته با این پیش‌شرط که این گزاره‌ها صورت یا فرم منطقی صحیحی داشته باشند و معنادار باشند می‌توان آنها را به دو دسته صادق (true) و کاذب (false) تقسیم نمود. بنابراین گزاره درب‌اتاق باز است یا خودکار روی میز قرار دارد می‌تواند صادق یا کاذب باشد. همان‌طور که ویتگنشتاین خود اذعان دارد «گزاره تنها در پرتو تصویری از واقعیت بودن است که می‌تواند صادق یا کاذب باشد.» (ویتگنشتاین، ۲۰۱۸: ص ۵۳) این امر

در بطن گزاره در جریان است و نمی‌توان در باب خود گزاره منطقی سخنی به میان آورد چرا که در زمره ناگفتنی‌ها جای می‌گیرد. (آنسکوم، ۲۰۱۷: صص ۲۲۱-۲۲۲) این امر ما را به این نتیجه می‌رساند که نمی‌توان صورت منطقی را به‌هیچ‌وجه به تصویر کشید. همان‌طور که ویتگنشتاین بیان می‌کند در همان‌گویی‌ها نمی‌توان از کرانه‌های خود گزاره پا را فراتر گذاشت چرا که اساساً فرازوی از حدود منطقی‌مان امری است ناشدنی، اما در مقابل اندیشه را قائل به فرازوی از کرانه‌های اثباتی (positive) قلمداد می‌کند. (ویتگنشتاین، ۲۰۰۵: صص ۷۶)

قسم دیگری از گزاره‌ها در *تراکتاتوس* مطرح است که گزاره‌های مهمل (nonsensical) نامیده می‌شود. این قبیل گزاره‌ها بدساخت بوده و نتیجتاً به علت عدم تطابق با امور واقع، فاقد اخبار و معنای محصل از یک وضعیت اموری در عالم واقع بوده و منجر به تصویرگری نمی‌شوند. گزاره‌هایی چون گزاره‌های فلسفی، دینی و اخلاقی از این دست هستند. فی‌الواقع به نظر می‌رسد گزاره مهمل هنگامی به وجود می‌آید که شما سعی دارید چیزی را ادعا کنید که بیان در باب آن چیز فاقد معنایی محصل است. ویتگنشتاین اول باور به مسائل فلسفی را که جزو امور مهمل هستند؛ مطرح می‌داند، چرا که از نظرگاه وی، عدم کاربرد صحیح زبان، سبب بروز مسائل فلسفه شده است و به‌واسطه فهم منطقی زبان، می‌توان از آنها رهایی یافت. (Khataniar, 2020: p.3140) که به نظر می‌رسد سخن وی مشعر بر این است که کانون اصلی فلسفه تنها در توصیف کاربرد واقعی زبان و به‌نوعی ایضاح آن قرار دارد. همچنین اغلب گزاره‌های مربوط به مسائل فلسفه، مهمل و بدساخت هستند، چرا که اساساً منتج به معنایی محصل از یک وضعیت امری در عالم واقع نبوده، از این باب که عاری از درک و دریافت درستی نسبت به منطقی‌زبان هستند. بدین معنا که بیان گزاره‌های متافیزیکی فاقد هرگونه دلالتی در اجزا و مؤلفه‌هایش خواهد بود. (Read &)

۶ تقابل امر گفتنی و نشان دادنی:

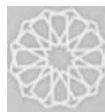
تمام پالایش و تهذیب منطقی ویتگنشتاین در *تراکتاتوس* در باب نقش فلسفی زبان به‌مثابه یک ابزار نمایش بوده؛ چرا که اساساً وی بر آن است تا به‌واسطه زبان و به شکلی معین و تام، واقعیت را تصویرگری نماید. (Velloso, 2017:p.174) از این‌روست که وی آن چیزی را جهان من تلقی می‌نماید که در آن کرانه‌های زبان من بر کرانه‌های جهان من دلالت‌مندی داشته باشند. (ویتگنشتاین، ۲۰۱۸: صص ۱۰۴) بدین معنا که بتوان نسبتی را میان دو کرانه فوق ایجاد نمود که مراد از این امر را می‌توان در سوژه متافیزیکی جست؛ چیزی که وی آن را کرانه این جهان نام می‌نهد. (همان، ۱۰۴) بدین معنا که این سوژه، حدود و ثغور اندیشه را تعیین می‌کند؛ جایی که دو سوی کرانه این عالم را که قابل اندیشیدن و نیندیشیدن است مشخص نموده و به‌واسطه زبان آن را حدنگاری می‌نماید. (همان، صص ۱۴۵-۱۵۱) این‌چنین است که از نظر وی، تمامیت فلسفه در مرزهای سنجش و نقادی زبان جریان داشته و ورای این موضع را، چیزی جز امری قَرَازبانی و نهایتاً مهمل معرفی نمی‌کند. پس یکی از

سازی کیفیات منطقی‌ست و دوّمی نیز اشاره به گزاره‌هایی داشته که هیچ‌چیز محصّلی برای بیان ندارند. (Hacker, 1986: p18-19) که شرح آن در فوق از نظر گذشت.

الیزابت آنسکوم نیز تقابل امر گفتنی و نشان دادنی را کوششی در جهت گفتن آنچه که تنها نشان دادنی‌ست یعنی آن شکلی از کلمات که بدساخت و مهمل بوده و صورت‌های گزاره‌مانندی که اجزای آن فاقد معنا هستند می‌داند. (آنسکوم، ۲۰۱۷: ص ۲۱۸) که این امر در نهایت منجر به خوانش متافیزیکی از *تراکتاتوس* شده که در آن ما دارای دو جهان هستیم. یکی جهان امور واقع و گزاره‌ها و دیگری جهان امور استعلایی (transcendental) یا فرامعنایی. در این خوانش بر وجود معنایی در باب جهان تکیه شده که نمی‌تواند در جهان حادث و محتمل‌الوقوع، تقرری داشته باشد و این همان جهان متعالی و فرامعنایی‌ست که منظور نظر ویتگنشتاین است. فی‌الواقع در جهان امور واقع و گزاره‌ها، گزاره‌های منطقی بازنمای امور گفتنی‌اند اما خود این گزاره‌ها ناگفتنی‌اند. در اینجا است که آنسکوم به نظر ویتگنشتاین در باب منطق به‌مثابه تصویر جهان در آینه اشاره می‌کند (همان، صص ۲۱۵-۲۲۶) که این نگرش نتیجتاً ما را به ابعاد استعلایی در باب منطق سوق می‌دهد. چرا که هرآنچه گفتنی بوده را بیان می‌دارد اما خود ناگفتنی باقی می‌ماند. در این خصوص می‌توان به نامۀ ویتگنشتاین به راسل نیز مروری داشت: «نکته اصلی این است که چه چیزی را می‌توان با گزاره‌ها بیان کرد یعنی با زبان (و به همین منوال، چه چیزی را می‌توان اندیشید) و آنچه را نمی‌توان با گزاره‌ها بیان کرد، بلکه تنها می‌توان نشان داد. من معتقدم که مسأله اصلی فلسفه است.» (همان، ص ۲۱۶) سرخ‌های این تقابل را نیز می‌توان در *تراکتاتوس* نیز ردیابی نمود که تضمّن معناداری یک گزاره در ازای تضمّن امکان‌پذیری گزاره میسر می‌شود. (ویتگنشتاین، ۲۰۱۸: صص ۳۶-۳۷) به دیگر سخن ویتگنشتاین صورت منطقی واقعیت، روابط منطقی بین گزاره‌ها، حدود واقعیت تجربی،

اندیشه‌های محوری در *تراکتاتوس* را می‌توان تفکیک بین گفتنی‌ها و نشان دادنی‌ها برشمرد و خاستگاه این تقابل را می‌توان در شیوۀ تصویرگری به‌واسطه زبان جستجو نمود. بدین معنا که بیان نمودن هر آنچه گفتنی‌ست و بیان نمودن هر آنچه در زمره ناگفتنی‌هاست؛ مشعر بر این امر است که ما برآنیم تا نشان دهیم که در گزاره‌ها (خاصه گزاره‌های متافیزیکی) به نشانه‌های خاصی معنا داده نشده (Vlăduțescu, 2014: p82) و همان‌طور که ویتگنشتاین بر آن تأکید دارد بدین معناست که مدلولی را نمی‌توان در آن پی‌جویی نمود. (همان، ص ۱۲۸) هرچند تمایز گفتنی‌ها و نشان دادنی‌ها یک پروژه فلسفی برای بی‌اعتنایی به ارزش‌ها نبوده است؛ با رجوع به یکی از نامه‌های ویتگنشتاین به پائول انگلمان نیز می‌توان ردّ پای چنین امری را واکاوی نمود. «اگر کسی تلاش نکند تا امر ناگفتنی را به بیان درآورد، آن موقع چیزی از دست نمی‌رود؛ بلکه امر ناگفتنی - غیرقابل‌گفتن - در بطن آنچه به بیان در آمده، وجود دارد.» (انگلمان، ۲۰۱۹: ص ۲۴) در اینجا می‌توان دریافت که ویتگنشتاین به این نظر قائل است که برخی از حقایق تنها در زمره امور نشان دادنی بوده و در قالب گزاره‌ها جای نمی‌گیرند. پیتر هکر بر این عقیده است که ویتگنشتاین با این ادّعا که صورت‌های زبانی نمی‌توانند در باب اموری که تنها قابلیت نمایش را به همراه داشته سخن برانند، در جهت ترسیم کرانه‌هایی متافیزیکی که غیرقابل‌وصف هستند اهتمام ورزیده (Hacker, 1996: p.118) از دیگر سو، وی بر آن است که فحوای کلام *تراکتاتوس* مبنی بر اینکه چیزهایی وجود دارند که نمی‌توان آنها را در قالب کلمات بیان کرد، اما خود را آشکار می‌کنند یک قضیه مهم است و در سراسر رساله تکرار می‌شود. از این منظر، حدود و ثغور جهان، محتوی اموری گفتنی و ناگفتنی‌ست. (Crary & Read, 2002: pp353-356) در تفسیر هکر از *تراکتاتوس* می‌توان اشاره به بی‌معنایی روشنگرانه و گمراه‌کننده را مشاهده کرد که اوّلی مشعر بر آن است که معنایی محصّل در باب جهان به دست داده نمی‌شود و تنها قابلیت آن، مبرهن

چیزی به دست دهد که اگر چنین امری رخ دهد ما با فرازوی از کرانه‌های منطق برخواهیم خورد و این یکی از همان امور ناگفتنی و نشان دادنی نزد ویتگنشتاین است. بدین معنا که ما از بیان آنچه که خود را به واسطه زبان بازگو نموده و آشکار می‌سازد قاصریم، از این جهت که تنها می‌توان چنین امر بازگو شده به واسطه زبان را صرفاً نشان داد. اینجاست که میان امر نشان دادنی و امر رازآمیز نوعی پیوستار وضع می‌گردد که البته وضع این نسبت میان آنها نیز ناگفتنی‌ست. در ادامه نیز می‌توان سرخ‌هایی در این باب که مجموع این ابژه‌ها، کرانه و تحدیدی برای واقعیت تجربی وضع می‌نماید را در *تراکتاتوس* پی‌جویی نمود. بدین معنا که این واقعیات تجربی در ظرف واژه‌ها؛ ناگفتنی و تنها نشان‌دادنی‌اند. از دیگر سو، می‌توان به سولپسیسم نیز به مثابه امر نشان دادنی اشاره نمود. ویتگنشتاین در باب سوژه متافیزیکی در یادداشت‌ها، به جایگاهش در جهان به مثابه چشم در میدان دید اشاره می‌کند. (Wittgenstein, 1961: p73) به این معنا که چشمی وجود دارد تا واجد شرایط دیدن قرار گیرد. چرا که چشم برای دیدن نیازمند این نیست تا در تعلق بینایی قرار گیرد و عدم آشکارسازی خداوند در جهان در فقرات پایانی *تراکتاتوس* نیز حاکی از عدم متعلق شناخت قرار گرفتن‌اش بوده که در تناظر با مثال چشم و میدان دیدش است. در ادامه به عدم مواجه با من اشاره می‌کند. (Ibid: p80) چرا که من، توان آن را ندارد تا در درون واژه‌ها شکل و قالبی یابد. بدین نحو است که ویتگنشتاین، من را نیز در زمره امری عمیقاً رازآمیز تلقی می‌کند. در اینجاست که طبق فقرات *تراکتاتوس*، جهان، جهان من است، قابل هضم می‌گردد. نتیجتاً اینکه دلالت مندی کرانه‌های زبان بر کرانه‌های جهان در آن به واسطه سوژه متافیزیکی آشکار می‌گردد. چرا که مطلوب در خودتنها باوری و سولپسیسم، ناگفتنی و اساساً نشان دادنی‌ست و این همان سوژه‌ایست که در نگاه ویتگنشتاین کرانه جهان تلقی می‌گردد.

حقیقت سولپسیسم (solipsism) امر رازآمیز و مواردی از این قبیل را ناگفتنی قلمداد کرده و تنها نشان دادنی می‌پندارد. (Moore, 1987: p.473) از طرفی وی بر این باور است که هیچ گزاره‌ای نمی‌تواند چیزی متعالی همچون امور ارزشی را گزارش دهد. (ویتگنشتاین، ۲۰۱۸: ص ۱۲۵) چرا که تمامیت وقایع درون عالم را تصادفی برمی‌شمرد. بدین‌سان امور ارزشی، غیر تصادفی بوده و خارج از این عالم قرار داشته و نشان‌دهنده هیچ‌گونه حالات اموری در این عالم نبوده و به نحوی معنای آنها باید خارج از این عالم نهفته باشد. (Pulido, 2009: p.23)

جیمز آتکینسون در باب امر نشان دادنی به سه محور اصلی بحث ویتگنشتاین در *تراکتاتوس*، یعنی ابژه‌ها، واقعیت تجربی (empirical reality) و سولپسیسم اشاره می‌کند. از این نظر که طبق نص صریح *تراکتاتوس* در فقرات ابتدایی، نمی‌توان ابژه‌ها را در چارچوب واژگان قرار داده و تنها می‌توان بر آنها نامی نهاد که لاجرم آن نام نیز منحصرأ نشان‌دهنده ابژه‌هاست. از وجهی دیگر بدین علت که ابژه‌ها در ظرف گفتنی‌ها نگنجیده و گزاره‌ها بدین سبب که تصویری از واقعیت بوده، یارای بیان آنچه به قالب کلمات نمی‌آید را نداشته، ما به تحدیدی از سوی مجموع ابژه‌ها علیه واقعیات تجربی می‌رسیم. دست‌آخر از آنجا که ویتگنشتاین مدعی سولپسیسم بوده و جهان را جهان من تلقی می‌کند، ما به سوژه متافیزیکی که سوژه گوشت و پوست و خون‌دار نیست می‌رسیم، از این منظر که این سوژه متافیزیکی کرانه جهان معرفی می‌گردد. (آتکینسون، ۲۰۲۱: صص ۵۰-۶۷) فی‌الواقع ویتگنشتاین ابژه‌ها را به منزله جوهر (substance) عالم معرفی کرده و از طرفی مجموع عالم را متشکل از امور واقع و نه ابژه‌ها دانسته و نهایتاً به این نتیجه می‌رسد که ابژه‌ها تنها نشان دادنی هستند چرا که اساساً گزاره‌ها تنها قابلیت بیان چگونگی ابژه را داشته و در باب چیستی آن معنای محصلی به دست نمی‌دهند. از نظرگاه او، گزاره تنها می‌تواند صورت‌های منطقی واقعیت را به نمایش بگذارد و نه در باب چیستی صورت منطقی،

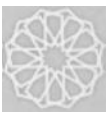

۷ ساحت امر رازآمیز و لزوم سکوت در باب آن:

زبان، مادامیکه امری واقع را تصویرگری می‌کند در چارچوب معناداری قرار گرفته و با عبور از این مرزها اساساً چیزی برای تصویرگری نخواهد داشت. چراکه در ماورای واقعیت چیزی برای تصویرگری در دست نداریم. (هادسون، ۲۰۰۹: ص ۳۸) در واقع سخن از آنچه تصویری را به همراه ندارد امری ممکن و نهایتاً معنادار نخواهد بود.

اگرچه مک‌گینس در خوانشی عرفانی سعی در بیان این امر دارد که به دلیل نشان دادنی بودن خصایص جهان و به عبارت دیگر به این علت که عالم یک کلّ کرانمند است، تنها می‌بایست چپستی و بودش آن را مورد بررسی و مذاقه قرار داد. از این رو، وی چنین نگرشی را امر رازآمیز معرفی نموده که مراد همان جذبه و حیرت موجود در این جهان است. (آتکینسون، ۲۰۲۱: صص ۱۹۷-۲۰۰) البته مهمل انگاشتن مقوله امر برتر/خدا و دین و دعوت به سکوت در اینباره را از جانب ویتگنشتاین، نمی‌توان پایان راه تلقی نمود. چرا که از نظر وی، امر برتر/خدا و دین در نوعی عملکرد و کنش هویدا گشته و نمی‌توان آن را به فرم‌های منطقی فروکاست که این خود حاکی از آن است که می‌توان جنبه‌ای فرامعنایی/استعلایی برای امر برتر/خدا و دین و البته سایر امور ارزش گذارانه من جمله اخلاق در نظر گرفت. چرا که وی بیان می‌دارد «اگر از گزاره‌های او به این طریق فراتر برویم، جهان را درست خواهیم دید.» (Dain, 2006: p.16) فی الواقع ویتگنشتاین در *تراکتاتوس*، امر برتر/خدا و دین را به مثابه یک ارزش خارج از عالم تلقی کرده و مربوط به حوزه امور برتر محسوب می‌کند. بدین معنا که گزاره‌های ارزشی، واقعیات را توصیف نموده، بلکه اولویت و تقدیمی را به نمایش می‌گذارد که ملحق به احساسات است. (Pulido, 2009: p.24) ویتگنشتاین نیز همچون کانت که در نهایت جایی را برای ایمان دینی گشود، تلاش نمود تا برای ساحت امر رازآمیز شأنی ایجاد نماید. اگر چه بر این عقیده بود که چنین امری در ساحت زبان متصور نمی‌شود. (Cottingham, 2017: p.2) چرا که از نگاه

ویتگنشتاین در دوره اول تحوّل فکری خود، امر برتر/خدا و دین را که زبان متعارف، قاصر از بیان آن و البته اثبات آن بوده است، در ساحتی دست نیافتنی جای داده، چرا که به شکلی معنادار و تحصّلی قابل توصیف نیست و از این رو آن را در کرانه امر رازآمیز قرار می‌دهد. بدین معنا که از نظر او مقولات امر برتر/خدا و دین، متضمّن توصیفی از امور واقع نیستند، چرا که اساساً در ذات خود ناظر به هیچگونه امر واقعی نیستند. وی با اشاره به امر برتر/خدا و هر آنچه نسبت به اشیا موجود در جهان برتر است، در صدد بیان این موضوع است که مقوله خدا به مثابه امری برتر در وضعیت یا واقعیتی از امور عالم ظاهر نمی‌شود؛ چرا که در زمره امور ارزش گذارانه قرار می‌گیرد. (ویتگنشتاین، ۲۰۱۸: ص ۱۲۷) بدین نحو که از نظر او هیچگونه گزاره‌ای نمی‌تواند روایتگر امری باشد که در ساحتی رازوار تقرّر یافته است. (Wittgenstein, 1961: p.86) چرا که علی الاصول نمی‌توان در ساختار منطقی، تصویری در باب نسبت بین گزاره‌های مرتبط با امر برتر/خدا و دین یافت. به این معنا که این دست گزاره‌ها، جزو اجزای سازنده این جهان یا به دیگر سخن، بخشی از امور واقع یا وضعیت‌های امور موجود را تشکیل نمی‌دهند. از طرفی وی تصریح می‌کند که ابزار و افزاری برای سنجش امر برتر/خدا و دین نیز در دسترس نیست (Wittgenstein, 1967: p.60) و چنین است که امر رازآمیز از گستره هرگونه نگرش علمی خارج می‌شود و از این رو در کرانه گزاره‌های مهمل جای گرفته و نتیجتاً امر رازآمیز نوعی شبهه مسأله است که نمی‌توان در باره آن سخن گفت که در اینجا لزوم سکوت از نگاه وی آشکار می‌شود. در این باب ویتگنشتاین در تراکتاتوس بیان می‌دارد که «مرزهای زبان من بر مرزهای جهان من دلالت می‌کند.» (ویتگنشتاین، ۲۰۱۸: ص ۱۰۳) که دانالدهادسون این حدود و کرانه‌های زبان و جهان از نظرگاه ویتگنشتاین را اینگونه تشریح می‌نماید که

می‌یابیم که تعبیر به دور انداختن نردبان در تراکتاتوس نیز مشعر بر همین امر است. در این خوانش تلاش بر این است تا بیان دارد که آموزه‌های متافیزیکی ناگفتنی و نشان دادنی بوده و فاقد معنا هستند و می‌بایست وسوسه پذیرش چنین ایده‌ای را دفع نمود. در این خوانش ما از مراحل هستی‌شناختی، نظریه زبان و محتوای غیرقابل‌وصف گزاره‌های متافیزیکی عبور کرده تا به دفع ناگفتنی-نشان دادنی بودن گزاره‌های متافیزیکی نائل گردیم که حاکی از نوعی تداوی و درمان در این خوانش است.

فی الواقع همانطور که ویتگنشتاین اذعان دارد، جهان متشکل از امور واقع و نه ابژه‌هاست که این امور واقع، وضعیت‌ها و حالات امور را تشکیل می‌دهند. (ویتگنشتاین، ۲۰۱۸: ص ۲۷) و توصیف این وضعیت‌ها و حالات توسط گزاره‌ها صورت می‌پذیرد. (همان: ص ۵۰) با این اوصاف مراد او هنگامیکه بیان می‌دارد «خدا خود را در جهان آشکار نمی‌سازد.» (همان: ص ۱۲۷) چنین است که امر برتر/خدا در هیچ امر واقع و وضعیت اموری هویدا نمی‌شود. پس امر برتر/خدا به عنوان امری فرآزبانی در ساحتی از رازوارگی تقرّر یافته و پوشیده می‌ماند. این امر را می‌توان در بیان وی از معنا و ارزش جهان دریافت؛ آنجا که بیان می‌دارد معنا و ارزش این جهان باید در جایی بیرون از آن موجود باشد. (همان، ص ۱۲۵) از این قرار وی مسأله و دغدغه اصلی این جهان را در معنایش خلاصه نموده و نتیجتاً تقرّر این معنا را در جایی بیرون از جهان معرفی می‌نماید. (Wittgenstein, 1961: p73) بدین جهت وی بیان می‌دارد که می‌توان امر رازآمیز را پس‌زمینه‌ای تلقی نمود که به واسطه آن، امر ناگفتنی محصل معنا می‌گردد. (ویتگنشتاین، ۲۰۱۶: ص ۴۲) که این امر حاکی از نوعی دغدغه معنا و ارجاع آن به جایی خارج از کرانه‌های این عالم و ساحتی رازوار را نمود می‌دهد. بدین نحو می‌توان ویتگنشتاین اول را نافی هرگونه گفتنی دانستن در باب امر برتر/خدا و دین تلقی نمود و سکوت در این وضعیت، تنها پیشنهاد وی در

وی «زبان و جهان دو نظام بزرگ و مفضل‌اند که هر یک آینه دیگری است و در محدوده خود گسترده است. خارج از این مرزها هیچ چیز وجود ندارد و هیچ چیزی نمی‌توان گفت.» (Frankl, 1984: p.119) آثار دوره انتقالی و گذار اندیشه‌های ویتگنشتاین اول نیز مشعر بر نوعی گسست میان اندیشه و امور نشان دادنی است که در ساحتی راز آمیز گنجانده شده است. تا آنجا که از نگاه وی حکمت، خاکستری و زندگی و دین سرشار از رنگ است. (ویتگنشتاین، ۲۰۱۶: ص ۱۲۴) اما باید خاطر نشان کرد که مهمل انگاشتن گزاره‌های موجود در امور ارزشی به معنای نگاهی تقلیل‌گرایانه به آنها نیست، بلکه حاکی از نشان دادن کرانه‌های قابل اندیشه است.

کورا دایموند نیز در تفسیر خود از *تراکتاتوس* بیان داشته که اگر به عنوان مثال فرض شود که شی A دارای خصایصی است، ناخواسته برخی دریافت‌های کاذب از قبیل گفتنی و ناگفتنی به زبان راه یافته که با کنار گذاشتن امور گفتنی و ناگفتنی که معادل با دور انداختن نردبان در *تراکتاتوس* (ویتگنشتاین، ۲۰۱۸: ص ۱۲۹) است از این شیوه تصوّر دوگانه کناره‌گیری خواهید کرد. به دیگر سخن دست شستن از آنچه تلاش می‌کردید تا بیان دارید. (Diamond, 1995: pp180-198) که این خود دیدگاهی به نسبت جالب در این باب است. اما با نگاهی به خوانش درمان‌گرایانه از تراکتاتوس، می‌توان دریافت که ویتگنشتاین با بیان ناگفتنی-نشان دادنی بودن آموزه‌های متافیزیکی تنها سعی در درمان ما داشته که البته این درمان نیز به شکلی آرام و تدریجی صورت می‌پذیرد. (Phillips, 2003: pp.43-44) بدین معنا در این خوانش می‌بینیم که تمایز میان ناگفتنی و نشان دادنی بی معنا تلقی گشته و نوعی سردرگمی فلسفی را با خود به همراه داشته و تکیه و تمرکز در این خوانش بر بی‌معنایی ناگفتنی‌ها و نشان دادنی‌هاست؛ بدین سان که با عبور از بی‌معنایی در آموزه‌های متافیزیکی که ناگفتنی-نشان دادنی بوده و به سان نوعی نردبان هستند ما به رویت جهان از وجهی دیگر دست

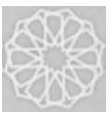
۸ نتیجه:

حدنگاری میان امر گفتنی و امر ناگفتنی و سخن راندن از نشان دادنی بودن برخی از امور ناگفتنی از جانب ویتگنشتاین را نمی‌توان به منزله بی‌اعتنایی او نسبت به امور ارزشی، خاصه امر برتر/خدا و دین و نتیجتاً طرد آنها تلقی نمود؛ چرا که اگر طرح ویتگنشتاین اول را هم‌تراز و به نوعی در ادامه پروژه کانتی تلقی نماییم، در آن صورت می‌توانیم نتیجه بگیریم تمایزی که کانت میان نومن (noumenon) و فنومن (Phenomenon) قائل می‌شود تلاشی است برای حفظ قلمرو امر برتر/خدا، دین و سایر امور ارزش گزارانه؛ در برابر غرور علوم تجربی. می‌توان تمیز میان امر گفتنی و امر ناگفتنی در دستگاه فلسفی ویتگنشتاین اول را نیز تلاشی در همین راستا برای دفاع از جنبه رازآمیز امر برتر/خدا و دین برشمرد. چرا که اساساً از نظر او و طبق نص صریح رساله تراکتاتوس، علوم تجربی مشکلات اساسی زندگی بشر را کاملاً دست نخورده باقی می‌گذارند. شاید بتوان امر رازآمیز را گویای چیستی یا چرایی و نه چگونگی امور واقع تشکیل دهنده عالم و نوعی برانگیختگی نسبت به امر برتر/خدا و دین و سایر امور ارزش گزارانه تلقی نمود و بر این اساس می‌توان اوصافی چون تحیر و سرگشتگی، پاسخ ناپذیری، ناگفتنی بودن، نشان دادنی، رازآمیزی، لازماتی و لامکانی را به آن نسبت داد. از این منظر شاید بیراه نباشد، اگر امر رازآمیز را از نظرگاه ویتگنشتاین اول، جنبه و وجهی ابدی از این عالم تلقی کنیم. چرا که این امور انقضای زمانی نداشته و به برهه زمانی خاصی اختصاص ندارند. گذشته از این و با این اوصاف، مقوله امر برتر/خدا و دین را می‌توان در سپهر عواطف و احساسات معنا نمود و به دلیل عدم تناظر و تقارن آنها با هرگونه امر واقعی، هرگونه غایت قصوای معرفتی را در مورد آنها منتفی دانست. از سوی دیگر ویتگنشتاین اول در بحث مهمل و بدساخت بودن گزاره‌های متافیزیکی اذعان دارد که معناداری یک گزاره در گرو امکان صدق و کذب آن است و قابلیت صدق، به‌تنهایی، برای

دوره اول تحوّل فکری‌اش است. بدین معنا که امر رازآمیز را می‌توان غیر قابل‌وصف و ابراز ناکردنی و البته تنها نشان دادنی بیان داشت؛ از این منظر که در کرانه نوعی معنویت و شهود و ساحتی متعالی جای گرفته است. به دیگر سخن، آنجا که منطوق در سکوت به سر می‌برد؛ از این جهت که گزاره‌های غیرمنطقی، سکوت را به همراه داشته و از پایان حدود و کرانه‌های منطقی اخبار می‌کند. (Vlăduțescu, 2014: p83)

این اندیشه ویتگنشتاین که منطوق را دربرگیرنده جهان می‌داند ما را بدانجا سوق می‌دهد که قائل شویم نسبتی میان جهان و زبان جاری و ساری است و سکوت در جایی در پیش گرفته می‌شود که به مرزهای منطوق رسیده باشیم. جایی که دیگر نتوان ساز و کارهای منطقی را به کار بست. این همان خصایص متافیزیکی زبان است که تنها نشان دادنی بوده و گفتنی نیست. در اینجا لزوم سکوت مطرح می‌شود و این سکوت تعلیق را به همراه دارد و این پایان همان گستره‌ایست که تنها در این باب سکوت را می‌توان در آن جایز شمرد. شاید بیراه نباشد اگر بیان کنیم که سکوت زبان در این وضعیت، تأدیبی در ازای خروج از کرانه‌های منطوق است. (Ibid: p83)

فضای منطقی، به واسطه استغنائی زبان، اینچنین میان زبان و سکوت زبانی مرزی ترسیم می‌کند. بدین علت ویتگنشتاین بر این امر تأکید می‌کند که مراقبت منطوق از خویشتن، امری بسیار ضروری و بایسته است. (ویتگنشتاین: ۲۰۱۸، ص ۸۹) بدین جهت که منطوق تنها در حیطة خودش که همان گستره منطقی‌ست می‌تواند در باب همه چیز تدقیق نموده و با فراروی از محدوده‌اش به سکوت و یا امر نشان دادنی برمی‌خورد. ویتگنشتاین در فقرات پایانی تراکتاتوس اذعان می‌کند که امر رازآمیز در چرایی جهان نهفته است و نه در چگونگی آن؛ که همین امر حاکی از تقدّم چرایی بودن این جهان نسبت به چونی و سازوکار آن را شامل می‌شود. بدین معنا که چرایی جهان متوقف بر چگونگی آن است.

کرانه‌های زبان است که می‌توان سکوت را تمیز داده و تعریف نمود. بدین جهت شاید کم لطفی باشد اگر لزوم سکوت در اندیشه ویتگنشتاین اول را پایان راه تلقی نماییم، از این بابت که ما با فراروی از مرزهای زبان به نوعی گنگی و ناتوانی از بیان رسیده ایم و شاید بتوان شأن و مقام سکوت را وضعیتی به‌مثابه نوعی قصد و غایت در کاوش‌های فلسفی تلقی نمود تا از این منظر بتوان پرسش‌های جدیدی سرداد؛ تو گویی زیستن در سکوت، آغازگر درک و دریافت ساحتی نو از بیان، در قالب زبانی‌ست که زبان من است و در جهان من رخ می‌دهد.

منابع مالی:

این مقاله فاقد هرگونه منابع مالی است.

سهم نویسندگان:

پیام جهاندار لاشکی به عنوان نویسنده مسؤل و با همکاری دکتر عبدالرزاق حسامی‌فر این مقاله را نوشته اند. نویسنده مسؤل مسؤلیت این مقاله را بر عهده می‌گیرد.

تعارض منافع:

این مقاله فاقد هرگونه تعارض منافی است.

تقدیر و تشکر:

از همه اساتید و دوستانی که در ارتقای سطح کیفی مقاله یاری نموده‌اند تشکر و قدردانی می‌شود.

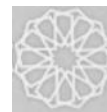
معناداری گزاره کافی نیست. وی اذعان می‌کند که منطق با فراچنگ داشتن عالم، کرانه‌های خود را با جهان در هم‌ریختی و همگنی قرار داده و در نتیجه کرانه‌های زبان و کرانه‌های عالم متناظر با یکدیگر هستند و بنابراین نمی‌توان با فراروی از این کرانه‌ها، به معنای محصلی دست یافت. چرا که در فراسوی این کرانه، قابلیت برای به تصویر کشیدن وجود ندارد. نکته دیگر اینکه به نظر نمی‌رسد که عدم آشکار سازی امر برتر/خدا در جهان به علت بی‌اعتنایی‌اش نسبت به عالم و یا دلایلی از این قبیل باشد چرا که اساساً موجودی که در ساحت تعالی و به نوعی فرازبانی تقرر یافته، هویدا ساختنش در عالم امور واقع، امری سراسر بیهوده است؛ و در اینجاست که لزوم سکوت در این کرانه، بایستگی خود را پدیدار می‌سازد و می‌توان این سکوت را نوعی تأدیب و مجازات زبان، در برابر خروج از مرزهای منطقی نشان داد. گویی نزد ویتگنشتاین، سکوت به‌مثابه حدّ زبانی منطق تبیین گشته است تا بر این امر صحّه گذارد که در گزاره‌های متافیزیکی اشاره به واقعیتی می‌شود که در ظرف واژگان نمی‌گنجد و اساساً و فی حد ذاته سخن راندن در باب آن ناشدنی است. این در حالی است که ما تنها در مواجهه و برخورد با این قبیل گزاره‌ها و اعتنای به سکوت است که می‌توانیم به ژرفای معرفتی آنها نائل شویم. فی الواقع اعتراف به سکوت به معنای تأیید این امر است که زبان در مقوله ناگفتنی‌ها منطقی عمل ننموده و در نتیجه به‌واسطه فضای منطقی در

منابع

- Ānskūm, J. I. M. (2017). *Mūqaddamih-ī bar Tirāktātūs Witginishāyn*. Translated to Hūmayūn Kakasūltany. Tehran: Game No. [In Persian].
- Atkinson, James R. (2021). *Witginishāyn-i Mutiqaddim wa Irfān*. translated by Rizā Shāhmohammādy. Tehran: Nāghdy Farhāng. [In Persian].
- DanaldHādsūn, Dānāld. (2009). *Lūdwyg Witginishāyn Rābt-i Falsafi-e ū Bi Bāvāri Dyny*. (Ludwig Wittgenstein: the bearing of his philosophy upon religious belief). Translated by Mustafā Malikyan. Tehran: Nigah-i Mūāsir. [In Persian].
- Engilmān, Pāūl. (2019). *Nāmih-i hāyi Ludwig Wittgenstein bih Paul Engelmān*. (Letter from Ludwig Wittgenstein to Paul Engelmān). Translated by Hamid Irfān. Tehran: Sybi Surkh. [In Persian].
- Mālcūm, Nūrman. (2005). *Dydgāh-i dyny-i Witginishāyn* (Wittgenstein: a Religious Point of View?). translated by Ali zāhid. Second Edition. Tehran: Game No. [In Persian].
- Muwahhid, Ziā. (2013). *Az Arastū Ta gūdil*. (from Aristotle to Gödel). Forth Edition. Tehran: Hirmis. [In Persian].
- Witginishāyn, Lūdwyg. (2005). *Bargih-hā*. (Zettell). translated by Malik Hoseini. Tehran: Hirmis.[In Persian].
- Witginishāyn, Lūdwyg. (2017). *Farhang-wa Arzish*. (Culture and Value). translated by Omid Mihrygan. Tehran: Game No. [In Persian].
- Witginishāyn, Lūdwyg. (2018). *Risālih-i Mantiqi Falsafi*. (Tractatus Logico-Philosophicus). translated by Sūrūsh Dabbāgh. Third Edition. Tehran: Hirmis. [In Persian].
- Crary, A. and Read, R. eds., (2002). *The New Wittgenstein*. Routledge.
- Cottingham, J., (2017). "Wittgenstein's Philosophy of Religion". In *A Companion to Wittgenstein* (pp. 639-650). Wiley-Blackwell.
- Dain, E., (2006). *Nonsense and the new Wittgenstein*. Cardiff University (United Kingdom).
- Diamond, C., (1995). *The realistic spirit: Wittgenstein, philosophy, and the mind*. mit Press.
- Frankl, V. E. (1984). *Search for meaning*. Milwaukee, WI, USA: Mount Mary College.
- Hacker, P., (1986). *Insight and illusion: Themes in the philosophy of Wittgenstein*. Oxford University Press, New York.
- Hacker, P.M.S., (1996). *Wittgenstein's place in twentieth-century analytic philosophy*. Philosophy, 73(283).
- Hulster, F. (2015). *Introduction to Wittgenstein's Tractatus Logico-Philosophicus*.
- Kamen Lozev & Marina Bakalova eds. (2020) *130 Years Ludwig Wittgenstein (1889-2019) Conference Proceedings*. Belgrade, Serbia: Center for Open Access in Science.
- Kenny, A., (2006). *Wittgenstein* (rev. ed.). Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Khataniar, Ansuman (2020). *Wittgenstein Method of Philosophy: It's Varius Implications*". Journal of Critical Reviews. Vol 7, Issue 14.

- Moore, A.W., (1987). *On Saying and Showing*: AW Moore. *Philosophy*, 62(242).
- Ottuh, P.O. and Idjakpo, O.G., (2020). *Ludwig Wittgenstein: Language-Game And Religious Belief*. *Interference: Journal of Language, Literature, and Linguistics*, 1(2), pp.166-181.
- Phillips, D.M., (2003). *What can be shown, cannot be said: Wittgenstein's conception of philosophy in the Tractatus and the Investigations* (Doctoral dissertation, Durham University).
- Proops, I., (2011). *Logical atomism in Russell and Wittgenstein*.
- Pulido, M., (2009). *The place of saying and showing in Wittgenstein's Tractatus and some later works*. *Aporia*, 19(2), pp.11-32.
- Read, R.J. and Lavery, M. eds., (2010). *Beyond the Tractatus Wars*. Routledge.
- Schwarz, D.S., (1968). *A new approach to the interpretation of Wittgenstein's Tractatus Logico-Philosophicus* (Doctoral dissertation, University of St Andrews).
- Stiver, D.R., (1996). *The philosophy of religious language: sign, symbol, and story*.
- Velloso, A.R.S., (2017). *Wittgenstein "Great Analysis" and Frege's construal of number as a property of properties*. *Analytica-Revista de Filosofia*, 21(1), pp.171-208.
- Vlăduțescu, Ș. (2014). *Communication of Silence at Ludwig Wittgenstein: Linguistic Silence*. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, (05), 81-86.
- Wittgenstein, L., (1967). *Lectures and conversations on aesthetics, psychology and religious belief*. Edited by C. Barret. Berkeley. Cal.: University of California Press.
- Wittgenstein, L., (1961). *Notebooks 1914-1916*, translated by GEM Anscombe. New York and Evanston: Harper & Row, Publishers.